

ZLATNA GROZNICA

U proleće 1944. dva kamiona prekrivena ceradom zaustaviše se na obali Save nasuprot gornjeg špica Ade Ciganlije i uz tresak izručiše teret. Kad vozila zamakoše prema gradu, pecaroši su prišli. Ugledali su gomile pepela i izgorelih ljudskih kostiju donetih (ispostaviće se kasnije) sa stratišta logora u Jajincima. Počeli su da preturaju po njima i jedan od njih pronađe minijaturni zlatni privezak. Vest se pročula, pa su polako pristizali novi tragači po pepelu. Stara gospođa, premda s naočarima, našla je dukat umotan u metalnu navlaku, koji brzo sakri u nedra i još grozničavije nastavi da tankim prstima prevrće po pepelu.

Priče o ovom događaju u gradu postaju sve neverovatnije; pominje se baba koja je pronašla dvadeset „napoleona”, pa pripovest dospeva u sve veći fokus interesovanja okupacijom osiromašenih i na sam rub izdržljivosti dovedenih Beograđana. Po čitavom gradu pronosi se vest da je na Čukarici zavladala „zlatna groznica”.

Građani, svesni i nesvesni da čine svetogrđe, dolaze i svakodnevno pretražuju i prevrću zemne ostatke svojih sugrađana... Neki posle jednog ili dva neuspela pokušaja odustaju, osećajući koliko su pređene granice građanskog dostojanstva, drugi se neprestano vraćaju.

Gimnazijski profesor filozofije S. je priču o „zlatnoj groznici” čuo od prijatelja iz Žarkova koji mu onedavno donosi litar-dva mleka za dete. Sina je dobio u kasnim pedesetim, godinu dana pred početak rata. U maju 1944. njegov petogodišnjak razboleo se od gripa; nedelju dana groznica nije popuštala. Poslednjim novcem kupio je dve bočice penicilina, ali je lek očigledno bio lažan, jer dečaku ni posle injekcija temperatura nije spadala. Kuća je bila prazna, više nije imao šta da proda i čime da trguje, da pretvori u novac, lek, hranu, i ta misao ga je satirala. Zapao je u stanje nalik hibernaciji, sve ravnodušniji prema onome što se događa oko njega, omamljen tupim bolom. Video je da se u Beograđanima javlja prkos da prežive i taj inadžijski nerv ih tankim nitima održava u životu.

I u njemu je postojao prkos, ali nedovoljno snažan. Trudio se da pronađe tačku oslonca u budućnosti, pozitivnu misao o dobu što dolazi, da je zgrabi, usidri se u njoj i lakše premosti vreme do kraja rata.

Uočio je da se ljudi okreću religiji i veri u boga, kao poslednjoj slamci spasa. Naime, kod mnogih je na površinu izbilo ono što se u psihologiji naziva podsvesnim i potisnutim odnosom prema bogu. Za tu vrstu religioznosti čak postoji naziv – „rovovska religija”, koja se u vreme rata smatra pozitivnom, jer u osnovi sadrži snažnu želju za preživljavanjem.

Za profesora S. je svako saznanje moralo biti utemeljeno na činjenicama, iskustvu, naučnim teorijama i hipotezama. Nije priznavao intuiciju, slutnje, snove, predosećanja i instinkte kao načine spoznaje. Dokazi! Dve premise, konkluzija! Neumoljiva logika i jasnoća činjenica!

Za razliku od njega, žena je svakog dana tiho izgovarala molitve da ih on ne čuje, jadikovala što je na tavan sklonio ikonu njenog sveca kad je došla kod njega. Bio je dobar muž, ali je religiju doživljavao kao hvatanje za maglu, pipanje po okultnom, ezoteriji, onirizmu, mistici...

Sad kad se dete razbolelo, a on nije imao od koga da pozajmi novac za hranu bolju od kaše, pokušao je da prigrli boga. Dva puta je pročitao Novi zavet, napinjao se... ali nije mogao da poveruje. Kako... kad je ceo život učio druge da se sve pojave zasnivaju na uzročno-posledničnim vezama, i da saznanja moraju biti utemeljena na naučnim teorijama i činjenicama...

Činjenice, ali istorijske, govore da su – posle teških poraza u bitkama kod Staljin-grada i Kurska i kontraofanzive vojnika Crvene armije – u leto 1943. godine vođe Nemačkog Rajha donele odluku o operaciji nazvanoj „Specijalna akcija 1005”, koja je morala biti izvedena u najvećoj tajnosti, a čiji je cilj bio da uništi fizičke ostatke leševa iz masovnih grobnica, kako bi se prikrili dokazi o svirepom postupanju nacista prema zarobljenicima i civilima. Nacistička ideologija podrazumevala je u srži potpunu likvidaciju „nižih rasa”, naroda „nečiste krvi”, sa ciljem obezbeđivanja životnog prostora za izabranu i jedinu „čistu” – germansku rasu.

Nacizam je u svoju patologiju uključivao i fanatičke stavove prema životu, koji su kod vojnika Vermahta dobijali razmere psihičke epidemije. Tzv. „anđeli ubice”, programirani tako da u okviru lanca odgovornosti reaguju „pritiskom na dugme”, regrutovani su iz kategorije visoko frustriranih i pasivno-agresivnih vojnih lica, jer se lako disciplinuju, a agresivnost ispoljavaju voljno – pri tome su sposobni da bez ikakvih osećanja obavljaju i najsurovije zadatke. U tom cilju vršena je demonizacija neprijatelja i odabir vojnika sposobnih da emocionalno otupe na nasilnu smrt drugog čoveka, komadanje udova uz mnogo krvi i strahovite patnje nesrećnika.

Tamo gde nije bilo krematorijuma, leševi su iz masovnih grobnica ekshumirani, zatim paljeni i usitnjavani. Pošto ovaj postupak nije dao željene rezultate, jer su i dalje ostajali delovi kostiju žrtava, Specijalne komande su iz redova zarobljenika regrutovale tzv. prinudne grobare, koji su pod prismotrom nacista morali da ručno usitnjuju i prosejavaju nesagorele delove. Pronalazili su muške blokeje, razne šnale, kopče opasača, eksere cipela, ali i dragocenosti koje su logoraši do poslednjeg časa krili u delovima odeće, nadajući se otkupu i slobodi. Zlatnici su najčešće bili obmotani tankim olovnim navlakama, zašiveni u delovima odeće. Ovako pronađeno zlato završavalo je u kovčezima koji su vozovima otpremani u Berlin.

Po izvršenju zadatka, „prinudni grobari” bili su pogubljeni i spaljeni, što je trebalo da garantuje da vest o bolesnom činu „čišćenja grobnica” nikad ne dospe u javnost.

Početak 1944. u fokus su došle masovne grobnice u Beogradu, Nišu i Banatu. Ova istorijska činjenica dovodi nas do kamiona koje su videli pecaroši na Savi, i priči koju je profesoru preneo prijatelj. Naime, nacisti su od februara 1944. do kraja aprila 1944. godine iz masovnih stratišta u Jajincima i na Sajmu otkopavali i uništavali ostatke kostiju Jevreja, Srba, Roma i drugih zatočenika, pa su uoči verskog praznika Duhovi krenuli s

prenošenjem ostataka na rukavac Save prekoputa veslačkog kluba „Beograd” na Adi Ciganliji.

Građani su čeprkali po gomilicama razbacanim na prostoru od nekoliko ari iz kojih se širio neprijatan zadah. Na tom mestu ubrzo se razvila trgovina; dolazili su trgovci zlatom i bankari, stavljali na oko mali okular, ispitivali čistoću, a otkupljeno zlato plaćali u kešu...

S teškom mukom profesor S. se spustio niz padinu Senjaka, onda zakoračio u pravcu Save. Vazduh je bio hladan, imao je još dva sata do sumraka, on slabo obučen, u ofucanom tankom sakou i „procvetalim” cipelama... Ništa mu više nije bilo neprirodno, čak ni prebiranje po izgorelim kostima mučenika...

Kad se približio grupi od pedesetak ljudi koji su preturali po ostacima iz kojih se širio vonj smrti, profesor oseti nemoć. Pomisao da je postao strvinar koji prebira po kostima svojih bližnjih, možda prijatelja ili rođaka, potpuno ga je paralisala.

Seti se kako je svojim učenicima citirao Spinozinu misao: *Sed omnia praeclara tam difficilia quam sunt* – „Ali sve veliko je koliko teško, toliko i retko.” Kako je lako bilo citirati Baruha Spinozu u vreme mira! I smatrati da si baš ti redak i dragocen...

Sagnuo se i krenuo prstima da šara po pepelu nekog kadavera... U tom času zapahnu ga jak zadah i on se stropošta na zemlju. Ljudi se okupiše oko njega. Neko mu je pružio flašu s vodom. Sve mu se mutilo u glavi. „Počinjem da ludim”, pomisli, „šta sam... lud ili mrtav...”

„Ne dajte se, profesore, proći će i ovo”, začu glas koji je pokušao da prepozna. „Sve će proći, samo treba biti uporan. Daću vam malo hleba”, reče mu bivši đak i garavom šakom u garavu šaku tutnu komad hleba. Profesor ga mehanički stavi u usta i počeo da žvaće.

Ustao je, ali je odmah posrnuo. Ponovo se pridigao i kad oseti da je čvrst na nogama, pođe nazad, prema Senjaku. Dvapat se sapleo i pao. „Popustio mi je neki vijak u mozgu... pošandrcao...” Zakašlja se i pljunu. „Samo da nema krvi... Nema! Dobro je...”

Polako se peo uz brežuljak ispod svoje kuće. Sumrak se spuštao sa dimom i vlagom, u jednom trenu učini mu se da je upao u lonac ledene supe sa skramom kroz koju se probija da uzme vazduh. Trebalo je samo da pređe malu ledinu, kad se pramen magle pored njega zavrte u vir, i on u blesku koplja na mesečini ugleda jahača na belom konju, što mu njevito prolete. „Haluciniram... ili sam već mrtav... jahač i konj koji lebde... bez topota kopita...”

Tek nadomak kuće učini mu se da čuje bat kopita, da zvuk kasni za jahačem pokušavajući da ga sustigne. „Ludim... da... konačno lud – konačno slobodan...” Stresao se da iz kose odagna snoviđenje, zatim pohitao prema svetlosti sveće u svojoj kući. Sa strepnjom je otvorio vrata.

U svetlosti lojanice ugleda ozareno lice svoje žene.

„Malopre je mali tražio da jede, vidi, osmehnuo ti se...”

Suze mu grunuše iz očiju: „Mali je jak na tebe”, obrati se supruzi, „organizam mu je odoleo.”

„Možda nije samo to u pitanju”, reče žena. „Hoćeš li da doneseš moj zamotuljak sa tavana?”

On uze sveću, pope se uz merdevine i s nepojmljivom lakoćom nađe ikonu uvijenu u krpe, iako se nalazila u zabačenom delu, pokrivena prašnjavom starudijom. Žena odmota relikviju, pažljivo je obrisa i okači na zid. Prekrsti se pred ikonom na kojoj je bio naslikan Sveti Georgije kako ubija aždaju, i poče da se moli. Dečak je živnuo i otac ga pomilova po kosi.

Vetar je unosio mirise lipe, dečak na krevetu mirno disao, sat otkucavao ravnomerno kao po metronomu, a udaljeni kristali meseca treperili, hladni i ravnodušni.